

Modeli komunikacije hrvatskih iseljenika u Novom Zelandu: Od usmene predaje do društvenih mreža

Ivana Hebrang Grgić*
Ana Barbarić**

SAŽETAK

Hrvatski iseljenici počeli su odlaziti u Novi Zeland u drugoj polovici 19. stoljeća. Usmena komunikacija koja je prevladavala u to vrijeme bila je ograničena na mali broj sudionika. Prvi iskorak prema pisanoj komunikaciji bilo je pokretanje prvih novina na hrvatskom jeziku 1899. godine. Uslijedili su novi naslovi što ukazuje na izuzetnu potrebu hrvatskih iseljenika za informacijama na hrvatskom jeziku. Na temelju uvida u primjerke pronađene u novozelandskim knjižnicama i arhivima, u radu se opisuju novine koje su izlazile od 19. do 21. stoljeća te primjeri stranica na društvenim mrežama. Zaključuje se o izmjenama komunikacijskih modela i o njihovoj povezanosti s društveno-povijesnim kontekstom. Prilog je bibliografija svih serijskih publikacija koje su objavljivali Hrvati u Novom Zelandu.

Ključne riječi: Novi Zeland, Hrvati, novine, iseljenički tisak, bibliografija

Uvod: počeci društvenog djelovanja Hrvata u Novom Zelandu

Prvi je zabilježeni kontakt Hrvata s Novim Zelandom dolazak broda Novara u Auckland krajem 1858. godine. Bio je to austrijski istraživački brod na kojem su od 300-tinjak članova posade oko polovice bili Hrvati. Nitko od Hrvata nije tada

* doc. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
E-mail: ihrgic@ffzg.hr

** izv. prof. dr. sc. Ana Barbarić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
E-mail: abarbari@ffzg.hr

napustio brod i ostao u Novom Zelandu¹, ali su po povratku u domovinu prijateljima i obitelji pričali o dalekoj zemlji u kojoj možda postoji mogućnost boljega života (Jelicich, 2008: 26). Uslijedili su pojedinačni slučajevi useljavanja, uglavnom mornara koji bi pristali u novozelandske luke pa odlučili ostati te možda dovesti svoje obitelji. Od kraja 19. st. pa do Prvoga svjetskog rata uslijedila je snažnija struja useljavanja (oko 5000 dolazaka). Između dva svjetska rata zabilježeno je oko 2200 dolazaka; nakon Drugoga svjetskog rata oko 3200 dolazaka, a od 1990-ih dolazi najnovija struja useljenika iz Hrvatske, uglavnom obrazovanih (Jelicich i Trlin, 2000: 108).

U 19. i početkom 20. stoljeća iseljenici su bili s područja Dalmacije (područje podno Biokova te otoci Brač, Hvar i Korčula), a uvjeti u kojima su živjeli na Novome Zelandu bili su izuzetno loši. Iz domovine su odlazili zbog teških ekonomskih i političkih uvjeta u nadi za boljim životom, što im se uglavnom nije ostvarilo. Godine 1867. uspostavljena je Austro-Ugarska Monarhija unutar koje je Dalmacija bila austrijska provincija (Božić-Vrbančić, 2018: 62). Negativne posljedice na ekonomski položaj Hrvata imao je sporazum između Austro-Ugarske Monarhije i Italije koji je imao tzv. Vinsku klauzulu kojom je ukinut porez na uvoz vina iz Italije. Time su hrvatski proizvođači ostali bez tržišta (*Pučki list*, 1903; Bezić Filipović, 2006: 22). Dodatni udarac proizvođačima vina bila je filoksera vinove loze koja je uništila veliki broj vinograda.

Dolaskom u Novi Zeland, većina Hrvata iz Dalmacije identificirana je kao Austrijanci, budući da su imali austrougarske putne dokumente. Ta činjenica uzrokovala je težak položaj u vrijeme Prvoga svjetskog rata kada se Hrvate smatralo pripadnicima neprijateljskoga austrijskog naroda. No, i prije toga Hrvati su doživjeli brojne druge poteškoće u novoj domovini. Prvi doseljenici uglavnom su se bavili iskopavanjem smole drva kauri na sjeveru Sjevernog otoka. Riječ je o fosiliziranoj smoli koja se koristila u industriji proizvodnje lakova, a iskopavala se na močvarnim područjima u izuzetno teškim uvjetima. Pri tome su novozelandske vlasti donosile zakone (kao što je Kauri Gum Industry Act iz 1898. godine) koji su prednost davali britanskim kopačima ispred doseljenika i Maora, koji su bili starosjedioci (Trlin, 1979: 164). Zbog izuzetno teškog položaja, Hrvati su se vrlo brzo povezali s Maorima. Česti su bili miješani brakovi iz kojih potomci i danas žive na sjeveru Novog Zelanda, njegujući hrvatsku kulturu i običaje. Za to je razdoblje karakteristična dvojezičnost (hrvatski i maorski jezik) koja je postepeno prerasla u trojezičnost (hrvatski, maorski, engleski), a ona se u tragovima sačuvala i danas.² Hrvati su živjeli u

¹ Jedan je hrvatski mornar preminuo za vrijeme boravka broda u Aucklandu pa je pokopan na mjesnom groblju.

² Primjerice, na ulasku u grad Kaitaia trojezični je natpis: Haere mai – Dobro došli – Welcome.

malim, zatvorenim zajednicama, u kampovima na poljima u kojima su iskopavali smolu. Otkupna cijena koju su Britanci određivali za nebritanske građane bila je niska, a neinformiranost (zbog nepoznavanja engleskog jezika) često je bila uzrok još nižih cijena koju su Hrvati dobivali za smolu. S vremenom će Hrvati ipak početi učiti engleski jezik, nastojat će pronaći druge poslove pa će pokretati farme, a počet će se seliti i u gradove, otvarati svratišta, savjetovališta, baviti se trgovinom i obrtom (što se može iščitati iz oglasa objavljenih u hrvatskim novinama u Novom Zelandu, primjerice u *Bratskoj slozi* ili u *Zori*).

Prvo zabilježeno društveno organiziranje Hrvata bilo je osnivanje Komisije za zaštitu prava dalmatinskih kopača kauri smole 1894. godine (Banović, 1988). Sve do 1920-ih godina okupljanja su bila uglavnom neformalna iako su zabilježeni još neki pokušaji osnivanja hrvatskih društava i klubova, primjerice u Aucklandu 1903. godine Hrvatsko prijateljsko društvo (*Pučki list*, 1903; Bezić Filipović, 2006: 19), u Dargavilleu 1907. godine Hrvatsko dobrotvorno društvo i Slavenski nogometni klub 1914 (Trlin, 1979).

Osim što nisu uspjeli pobjeći od ekonomskih problema koje su imali u domovini, Hrvati u Novom Zelandu nisu uspjeli pobjeći ni od političkih progona. Dok su u domovini bili podanici Austro-Ugarske Monarhije i građani drugog reda zato što nisu Austrijanci, na Novom su Zelandu bili građani drugog reda ponajprije zato što nisu Britanci, a nakon početka Prvoga svjetskog rata zato što su smatrani Austrijancima (Jelicich, 2008: 11–12). Jedan od načina borbe za nacionalni identitet bio je objavljivanje publikacija, uglavnom novina koje su ustrajale na korištenju imena Hrvat i Dalmatinac umjesto Austrijanac, a kasnije i na nazivima Sveslaveni, Slaveni, Južni Slaveni i Jugoslaveni.

Društveni položaj ranih useljenika i usmena komunikacija

Za rano razdoblje useljavanja Božić-Vrbančić (2018: 120–121) ističe specifičnost odnosa Maora i Hrvata koji su imali vrlo izraženu i razvijenu usmenu tradiciju – često bi se okupljali i govorili ili pjevali pjesme, a ponekad se i natjecali u pričanju priča. Rani hrvatski useljenici na Novom Zelandu negirali su sadašnjost ne želeći se s njome identificirati – za kopače smole život je postojao u prošlosti (u uspomenama na stari kraj) i u budućnosti (za koju su vjerovali da će biti bolja) (Božić-Vrbančić, 2018: 110). Hrvati su rijetko u svojim pismima obitelji u domovini priznavali loše uvjete u kojima su živjeli. Slali bi idilične fotografije, često i novac, ne želeći priznati trenutnu situaciju te želeći privući i druge sunarodnjake kako bi se stvorila što jača zajednica. Postoje ipak svjedočanstva koja su povremeno objavljivana u obliku pisama u hrvatskim novinama. Jedno je od njih pismo Josipa Franića poslano 6. srpnja i objavljeno u *Pučkom listu*:

„Kuće naše jesu od maža, a kuhinje od zemlje. Kada pada kiša, sve je mokro sa svih strana i kuće i kuhinje, a kada vjetar puha, sva se kuća tresu. U kući vjetra kao i na dvoru, pa katkad vjetar napregne kuću od vreća i digne ju nebu pod oblake. O nama se može reći, da smo ni s kućom ni bez kuće, ni goli ni obučeni.” (*Pučki list*, 1895; Bezić Filipović, 2006: 135)

Slična su svjedočanstva zabilježena u pjesmama. Godine 1908. objavljena je zbirka pjesama Ante Kosovića u kojima opisuje težak život Hrvata. Njegove pjesme čitale su se i govorele i u domovini i na Novom Zelandu, postavši tako dijelom usmene predaje. Težak život opisao je i Rudi Sunde u svojim pjesmama, primjerice:

„Paklen i težak život je tamo
U močvari i vodi po cijeli dan si samo
Iskapaš danju, stružeš noću
Grebeš smolu kroz gluha samoću...” (Božić-Vrbančić, 2018: 109)

Unatoč svemu, Hrvate se uglavnom smatralo vrijednim i poštenim radnicima (Čizmić, 1981: 32) koji su čak osmislili nove, jednostavnije načine iskapanja smole. To nije odgovaralo britanskim vlastima jer su tako Hrvati (odnosno Austrijanci, kako su ih tada nazivali) oduzimali dio posla Britancima. Stoga je 1898. godine donesen *Kauri Gum Industry Act* kojim se propisuje obaveza posjedovanja dozvole za iskapanje smole od čega su bili izuzeti britanski državljani (Čizmić, 1981: 36). Tako su Hrvatima, koji su pobjegli od nepovoljnih zakonskih propisa u Austro-Ugarskoj, i u novoj domovini nametnuti nepovoljni uvjeti života i rada. Mnogi su se poželjeli vratiti kući, ali nisu mogli prikupiti novac za povratak.

Novine Hrvata u Novom Zelandu

Na temelju opisanog očito je da je položaj Hrvata na Novome Zelandu na kraju 19. stoljeća bio težak. Bavili su se teškim fizičkim poslovima, zakoni im nisu bili naklonjeni, a bili su i jezično izolirani zbog čega su im bile nedostupne informacije važne za svakodnevni život. Zbog toga im je, osim društvenog okupljanja, bilo važno imati novine na hrvatskom jeziku. Projekt pokretanja novina na „malom” jeziku kakav je hrvatski bio je prilično zahtjevan i rizičan. Stoga nije bilo mnogo naslova na hrvatskom jeziku koji će opstati duže od nekoliko brojeva.

Metodologija i uzorak

U sklopu projekta *Hrvatski iseljenički tisak* tijekom 2018. i 2019. godine izrađena je bibliografija novina koje su objavljivali Hrvati u Novom Zelandu (Bibliografija serijskih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske: Novi Zeland, 2019). Metode

prikupljanja podataka prethodno se testiralo izradom bibliografije serijskih publikacija australskih Hrvata (Hebrang Grgić i Barbarić, 2019). Bibliografija je izrađena na temelju uvida u sekundarne izvore kao što su knjižnični katalozi, druge bibliografije, članci i knjige te na temelju rada na terenu koji je uključio istraživanja u knjižnicama i arhivima u Novom Zelandu. U odnosu na Australiju, Novi Zeland teritorijalno je manji i manje je gradova u kojima su Hrvati bili aktivni u području nakladništva serijskih publikacija (samo sjeverni dio Sjevernog otoka, gradovi Auckland i Dargaville). To je bila olakšavajuća okolnost za istraživanje. Otežavajuća okolnost bila je činjenica da niti jedan primjerak novina nije sačuvan u hrvatskim knjižnicama pa tako nije pronađen niti jedan zapis u bibliografiji iz 1993. godine, koja je bila polazišna točka za istraživanje serijskih publikacija australskih Hrvata (Hrvatski iseljenički tisak, 1993). Stoga je odlučeno da će se bibliografija serijskih publikacija Hrvata u Novom Zelandu nastojati izraditi *de visu*, tj. da će se zapisi izrađivati na temelju uvida u sve publikacije čiji je barem jedan broj (ili barem fragment) sačuvan u novozelandskim knjižnicama i/ili arhivima. Na temelju proučene literature (Jelicich i Trlin, 1997; Jelicich i Trlin, 2000; Jelicich, 2008) te na temelju pretraživanja kataloga novozelandske nacionalne knjižnice ustanovljeno je da se primjerci serijskih publikacija koje su objavljivali novozelandski Hrvati čuvaju u sljedećim ustanovama: National Library of New Zealand (Wellington), Archives New Zealand (Wellington), Dalmatian Cultural Society (Auckland), Auckland Public Library i Auckland War Memorial Museum Library. Te su ustanove posjećene tijekom istraživanja i u njima su pronađene publikacije kako je bilo i predviđeno. Rezultat je istraživanja bibliografija koja sadrži naslove 16 serijskih publikacija³ u čijem su izdavanju i/ili uređivanju sudjelovali Hrvati i u kojima je barem dio tekstva objavljen na hrvatskom jeziku. Neke publikacije nisu uopće sačuvane pa o njima znamo samo osnovne podatke iz sekundarnih izvora (npr. o *Danici* doznajemo iz tekstova objavljenim u *Bratskoj slozi*). Neke publikacije su sačuvane samo u fragmentima (npr. *Vjesnik*), a neke u većem broju primjeraka (npr. *Zora*). U nastavku donosimo pregled i opis publikacija, a detaljnije su prikazane samo one publikacije koje su sačuvane u barem jednom potpunom primjerku barem jednog broja. U prilogu je na kraju rada bibliografija u kojoj su publikacije poredane kronološki, prema početnoj godini izlaženja. Zapisi su izrađeni prema pravilima ISBD-a (Međunarodnoga standardnog bibliografskog opisa) (ISBD, 2014) i *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone (Verona, 1983–1986).

³ Serijska publikacija je neomeđena publikacija, bez unaprijed utvrđenog kraja izlaženja, obično numerirana i objavljena u uzastopnim sveščićima. Primjer su časopisi, novine, godišnjaci, revije i sl.

Bratska Sloga

Novine *Bratska sloga* počele su izlaziti 15. svibnja 1899. godine, a objavljena su svega četiri broja s dvotjednom učestalošću.⁴ Prva tri broja objavljena su na četiri, a četvrti na šest stranica. U uvodniku prvog broja kao glavni urednik istaknut je Antun Bulat, „koji se pobrinuo da utemelji prvu Hrvatsku novinu u New Zealand na slavu i cast svega naseg naroda u ovoj zemlji.” (*Bratska sloga*, 1899, br. 1) Ipak, A. Trlin tvrdi da je začetnik ideje zapravo Mathew Andrew Ferri koji je spomenut tek u drugom broju kao pomoćni urednik (Trlin, 1979: 164), a bio je dobar poznavatelj prilika u kojima su se nalazili Hrvati u Novom Zelandu te je bio u dobrim odnosima s tamošnjim austrijskim veleposlanikom, od kojega je dobio podršku za izdavanje novina. *Bratska sloga* trebala je pomoći Hrvatima da se ukllope u novozelandsko društvo pružajući im informacije koje su im bile bitne – npr. informacije o poljima i o tržištu kauri smole, informacije o smještaju, uslugama i raznim aktivnostima hrvatske zajednice. Uredništvo je nastojalo koristiti naziv Hrvati umjesto naziva Austrijanci kojim su tadašnji useljenici bili obilježeni zbog povijesno-političke situacije. Tako u uvodniku drugog broja *Bratske sloge* stoji: „Svaki koji je do sada boravio u ovoj zemlji poznato je vrlo dobro da Hrvati nemaju nikakvog dobrotvornog druzstva, tako da isto Hrvatsko ime nije se do sada poznavalo u ovoj zemlji, premda ima nas u velikom broju” (*Bratska sloga*, 1899, br. 2). U nastavku teksta moguće je iščitati problem neinformiranosti hrvatskih useljenika u to vrijeme: „Kako nam je poznato Vlada u Wellington kad se sabor sastane dojuceg neseca opet namjerava stogod govoriti o nasim Hrvatim ali Bratska Sloga hoce pomljiivo smatrati ono sto bude na korist nasem narodu” (*Bratska sloga*, 1899, br. 2). Pismo jednog čitatelja pokazuje kako su Hrvatima novine važne jer im nude informacije o cijeni kauri smole: „... Gosp. dosao i prividio smolu onda nam je izrazio neprilicnu cinu, nato smo mi stanujuci ovdi, prinili mu pred oci Bratsku Slogu, i pokozali kako postoji sina smole u Aucklandu... nato ovaj nije znao odgovorit nego namje dao onu cinu kojusmo prva Zaiskali” (*Bratska sloga*, 1899, br. 4, 2).

Ovdje namjerno doslovno citiramo kako bi se uočio još jedan problem koji su imali urednici *Bratske sloge* – nije postojala tiskara s „hrvatskim” slovima – tekst je tiskan bez dijakritika, a česte tiskarske i jezične pogreške moguće je protumačiti i nemogućnošću zapošljavanja dobrog poznavatelja hrvatskog jezika na poslovima sloga i tiska. Nisu nam poznati točni podaci o nakladi, ali u broju 2 nalazimo tekst u kojem piše kako je 500 primjeraka poslano „u staru domovinu”, a „200 iztisaka na druge

⁴ *Bratska sloga* spada u rijetke novine hrvatskih iseljenika u 19. stoljeću. Uz njih, treba spomenuti da u San Franciscu 1885. izlaze *Slavenska sloga* i *Dalmatinska sloga*, a u Hobokenu u New Jerseyu izlazi od 1891. godine list *Napredak* (*Moja Hrvatska*, 2017)

krajeve svieta izvan Nove Zelandije” (*Bratska sloga*, 1899, br. 2, 3). Za pretpostaviti je da je broj pretplatnika bio premali jer se u svakom broju učestalo ponavljaju pozivi na pretplatu, novim pretplatnicima se poimence zahvaljuje, a najavljuje se: „Kad budemo imati 600 Predbrojnika za cielu godinu, onda Bratska Sloga hoće izlaziti svake sedmice” (*Bratska sloga*, 1899, br. 4). Kasnije je u listu *Napredak*, koji je izlazio od 1906. Godine, bilo spomenuto da druge novine (moguće je da se mislilo na *Bratsku slogu* jer je i urednik *Napretka* bio Matthew Ferri) nisu imale više od 20 pretplatnika (*Napredak*, 1906, br. 1).

Zbog tako malog tržišta, najveći problem *Bratskoj slozi* bile su konkurentske novine *Danica* koje su počele izlaziti točno dva tjedna nakon prvog broja *Bratske sloge* (istovremeno s drugim brojem), 29. svibnja 1899. godine. Niti jedan primjerak tih novina nije sačuvan, ali o njima doznajemo iz opširnih tekstova objavljenih u *Bratskoj slozi*. Glavni urednik bio je Ivan Segetin, a pomoćni urednici Ivan Pavlinović i Baldo Marušić. Bulat i Ferri nisu birali riječi za obračun s konkurencijom: „Niji moguće da izkazem sva nastojanja gospodina Segetina i Marusica kako da uniste Bratska Sloga... Izroda inakaza ljudskih jest bilo ovo nastojenje da uporabite prvu Hrvatsku novinu...” (*Bratska sloga*, 1899, br. 2, 4). Cijeli je slučaj završio i na sudu: „Gospodin Ivan Segetin jest tuzio Gospodina Antuna Bulata za istiniti napadaj stomu je kazao da je tovar, sto u hrvatski jezik znaci da neznan ista, oli ludjak.” (*Bratska sloga*, 1899, br. 4). Jelicich i Trlin tvrde da je publikacija izlazila više od devet mjeseci tijekom 1899. godine (Jelicich i Trlin, 2000:110), ali nije jasno na temelju čega su donijeli takav zaključak jer nije moguće da je tijekom te godine izlazila devet mjeseci ako je prvi broj objavljen tek krajem svibnja.

Zanimljivo je da se u broju 4 *Bratske sloge* u kratkim vijestima spominju treće novine koje su trebale početi izlaziti u Aucklandu, ali ne spominje se njihov naslov. Kasnije nije zabilježeno da su treće novine u toj godini izašle (*Bratska sloga*, 1899, br. 4, 2). Prvi idući naslov za koji postoje podaci su novine *Hrvatsko glasilo* iz 1903. godine, od kojih nije poznat niti jedan sačuvani primjerak.

Trlin (1979: 165) navodi dva razloga neuspjeha *Bratske sloge*. Smatra da se Ferrijeva ideja stvaranja sloge između Hrvata i Novozelanzana temeljila na pogrešnoj pretpostavci da su se Hrvati željeli trajno nastanjivati u Novom Zelandu (iako podaci navode da se 71 % svih ranih useljenika vratilo u domovinu prije 1921. godine). Drugi je razlog neuspjeha intelektualna superiornost s kojom se Ferri obraća čitateljima, a koja nije pridonijela njegovoj popularnosti (primjerice, u raspravama s uredništvom *Danice*). Trupinić (2009: 44) također naglašava kako je Ferri u *Bratskoj slozi*, a kasnije i u *Napretku*, koristio novine kako bi kritizirao neprihvatljivo ponašanje pojedinaca i grupa unutar hrvatske zajednice.

Četiri broja *Bratske sloge* dostupna su u knjižnici Alexander Turnbull Library u Wellingtonu na mikrofilmu, a prva dva broja dostupna su i na stranicama projekta Hrvatski iseljenički tisak (2018). Nigdje nije zabilježeno da su novine nastavile izlaziti nakon 26. lipnja 1899. godine, a budući da je primjerke u knjižnicu dostavio sam Ferri, za pretpostaviti je da bi dostavio i peti broj da je objavljen.

Napredak

Napredak su druge novine na hrvatskom jeziku u Novome Zelandu koje su sačuvane i koje možemo proučavati iz primarnog izvora. Izlazile su od 1. prosinca 1906. godine i imaju paralelni naslov na engleskom jeziku (*Progress*) iako su tekstovi na hrvatskom jeziku (osim ponekog oglasa). Cilj je *Napretka* pomoć i edukacija Hrvata u novoj zemlji (Trupinić, 2009: 26). Većina brojeva objavljena je na četiri stranice. U Auckland Public Library za korištenje su dostupna 94 broja na mikrofilmu. Uvidom u primjerke moguće je zaključiti da to nisu svi brojevi; nedostaje najmanje 13 brojeva iz 1908. godine (brojevi od 22. do 35. u trećem godištu). I ove je novine uređivao Matthew Ferri, a bliski suradnik bio mu je Andrew Frankovic. Prema Jelicichu (2008: 72), Ferri je osobno predao primjerke *Napretka* knjižnici u Aucklandu, baš kao što je učinio i s primjercima *Bratske sloge* u Wellingtonu. *Napredak* je započeo izlaziti dvotjedno, s namjerom da izlazi tjedno ako se prikupi dovoljan broj pretplatnika. Za razliku od *Bratske sloge*, *Napretku* je ipak uspjelo ostvariti taj plan pa od 12. lipnja 1907. izlazi kao tjednik. U prvom broju uredništvo nastoji objasniti razloge izlaženja novina: „... nalazimo se u dovoljnom broju da možemo uzdržati i pomagati svoju jednu novinu... nalazimo se u slobodnoj zemlji da možemo kroz našu novinu saobčiti jedno s drugim sve naše potrebe... novina će stati na našem braniku da ne budemo na privari kako smo do sada bili... naši otci, majke, braća... hoće znati za nas kroz našu novinu u staroj domovini... na sve strane svijeta naše Hrvatsko ime hoće se slaviti kroz našu novinu...” (*Napredak*, 1906, br. 1, 1). Međutim, odmah se u prvom broju naslućuju problemi: „Netom se je glas pustio da će se Hrvatska novina ustanoviti neznam za koji uzrok cijeli nas narod nije ovaj sveti upliv dragovoljno primio” (*Napredak*, 1906, br. 1, 1).

Da i dalje postoji problem s nestručnim osobljem koje radi na slogu i tisku novina, dokazuje poziv iz broja objavljenog 17. travnja 1907. godine u kojem se traži „hrvatski slagar za Hrvatsku novinu koja izlazi u Auckland... Slagar mora da bude osoba od dobra ponašanja, i koji je učio i bio na radnji kod Hrvatske novine u staroj domovini...” (*Napredak*, 1907, br. 8).

U broju od 29. siječnja 1908. godine uvodni članak daje pregled dotadašnjih hrvatskih novina u Novom Zelandu. Tamo se, osim *Bratske sloge* i *Danice*, spominju i novine *Hrvatsko glasilo* koje je 15. kolovoza 1903. pokrenuo urednik Petak Lukšić.

To je jedini poznati zapis o tim novinama koje nisu sačuvane, a kratko su izlazile zbog iznenadne urednikove smrti. U istom tekstu najavljuje se početak izlaženja novina *Glas istine* urednika Tonyja Suvaljka u mjestu Dargaville.⁵ O tim novim novinama piše se u negativnom svjetlu, one su „zakutna novina” koja zaslužuje „naroda osudu”. Navodno je pokrenuta s ciljem da uništi *Napredak*, „jer da smeta nekim englezim i nasim za istinite cijene gume sto ova novina javlja...” (*Napredak*, 1908, br. 5, 1).

U broju *Napretka* od 24. lipnja 1908. doznajemo o namjeri pokretanja još jednih novina koje, koliko za sada znamo, nisu sačuvane niti u jednom primjerku pa se ne može sa sigurnošću tvrditi da su izlazile. To su novine naslova *Hrvatska trublja* [Jelicich i Trlin (2000) spominju verziju naslova *Hrvatsko trubilo*] koje je u srpnju 1908. trebao početi izdavati Anton Sulenta u mjestu Kaitaia (*Napredak*, 1908, br. 20, 1). Jedini je pronađeni trag o namjeri pokretanja novina dokument o registraciji novina *Hrvatska trublja*, koji se čuva u novozelandskom arhivu. Novine su registrirali Anton M. Sulenta i William Albert Wilkinson (koji je bio vlasnik tiskare u Aucklandu u kojoj su se, vjerojatno, novine planirale tiskati). Dokument je iz 1908. godine.⁶

U broju *Napretka* od 13. veljače 1909. godine objašnjava se kako se *Napredak* razvijao – započelo se radom u samo jednoj prostoriji, a onda se poslovanje unaprijedilo, nabavljena je tiskara i zaposlena su dva Hrvata na poslovima pripreme i tiska. Problem s naplatom pretplata i dalje postoji: „...žalostno nalazimo da imamo nista manje od 360 dužnika...” (*Napredak*, 1909, br. 7). Zadnji je sačuvani broj *Napretka*, koji se čuva u Auckland Public Library, broj 24 iz 4. godišta, objavljen 26. lipnja 1909. godine. Ukupno je objavljeno najmanje 107 brojeva što pokazuje da su *Napredak* prve novine na hrvatskom jeziku koje su u Novom Zelandu uspjele ostvariti kontinuitet izlaženja – izlazile su tijekom dvije godine i šest mjeseci.

Zora

Zora su posljednje novine iz ranog razdoblja (prije kraja Prvoga svjetskog rata) koje su imale kontinuitet izlaženja i za koje je sačuvan veći broj sveščića, pa čak i veći broj primjeraka. Primjerci se čuvaju u Dalmatinskom kulturnom društvu u Aucklandu.

⁵ Prema zapisu R25833380 u Arhivu Novoga Zelanda, 1908. godine u Aucklandu su Toni Lewes Suvaljko i Francis Augustus Jones registrirali novine *Glas istine*. Prema zapisu R25833414 iste su novine registrirali 1909. godine Toni Lewes Suvaljko i Robert Lawrence Halpin. Također, u arhivu se čuva i dokument s memorandumom i pečatom *Glasa istine* iz kolovoza 1908. U potpisu je dokumenta, na engleskom jeziku, „uredništvo hrvatskih novina *Glas istine* – Dargaville; T. Suvaljko, urednik” (zapis R 24773524 u Arhivu Novoga Zelanda).

⁶ Zapis R25833387 u Arhivu Novog Zelanda.

du (tiskani primjerci), a 38 brojeva objavljenih između 1913. i 1916. dostupni su na mikrofilmu u Auckland War Memorial Museum Library. Novine su izlazile od 1913. do najkasnije 1917. godine. Prvi je broj objavljen 16. kolovoza 1913. godine nakon što je osnovano Hrvatsko tiskarsko društvo, a urednik i upravitelj bio je George Leon Scansie. *Zora* je u početku štitila isključivo hrvatske interese, donosila vijesti iz Hrvatske, ali je kasnije naglašavala i sveslavensku ideju. U uvodniku prvog broja *Zore* stoji: „Danas izdajemo na svijetlo prvi broj Hrvatske novine Zora... gojeći nadu da svaki pojedini rodoljub, koji diše sa Hrvatskim duhom bude preglriti ovaj list...” (*Zora*, 1913, br. 1, 1). U impresumu se u svakom broju navodi: „Zora – za sve hrvatske i slavenske čitaonice širom svijeta... za slogu i ujedinjenje slavenskoga naroda... hrvatski narod u Novoj Zelandi želi da se samo naplaćiva poštarina i omoti”, a u kratkom opisu novina na engleskom stoji: „Zora – The Dawn – The only Croatian Newspaper in all Australasia” (*Zora*, 1913, br. 12, 4). U prve tri godine izlaženja tekstovi su pretežno na hrvatskom jeziku. Naslovnu stranicu *Zore* do svibnja 1916. godine krasio je u boji otisnut prikaz hrvatskog grba te hrvatske i novozelandske zastave s motom „Zora puca, bit će dana”.⁷ Uoči i početkom Prvoga svjetskog rata *Zora* je, kao i niz drugih hrvatskih iseljeničkih novina u svijetu, pisala protiv Austro-Ugarske pa je austrougarski konzul u Aucklandu u srpnju 1914. godine zatražio od novozelandskih vlasti da zabrani njeno objavljivanje. Do toga nije došlo jer je ubrzo Velika Britanija objavila rat Austro-Ugarskoj (Čizmić, 1981: 75; Trlin, 1979: 168). *Zora* sve jače zagovara sveslavensku ideju tijekom rata pa u svibnju 1916. godine postaje službeno glasilo Jugoslavenskog komiteta u Londonu, dodaje se podnaslov *The Southern Slav Bulletin*, tekstovi su od tada pretežno na engleskom jeziku, a mijenja se i grafičko uređenje pa u zaglavlju više nema hrvatske zastave ni hrvatskog grba (*Zora*, 1916, br. 3). Prema Scansieovom svjedočanstvu iznesenom u knjizi *The Fight for Freedom of the Yugoslavs* 1919. godine, *Zoru* su zabranile novozelandske vlasti (Scansie, 1919: 162; Čizmić, 1981: 99). Do zabrane je došlo 1917. ili najkasnije 1918. godine.

The United Front

Novine *The United Front* počele su izlaziti 6. veljače 1942. Prema Jelčiću i Trlinu (1997) posljednji je broj objavljen 10. srpnja 1943. godine. U knjižnici Alexander Turnbull Library u Wellingtonu dostupno je 20 brojeva, a zadnji je dostupni primjerk broj 25 od 29. ožujka 1943. godine. Brojevi su imali po 16 stranica. Izlazili su neredovito jednom do dvaput mjesečno pa je moguće zaključiti da je ukupno objavljeno oko 30 brojeva. Novine su bile glasilo vijeća Slavonic Council, čiji su članovi

⁷ Pjesmu *Zora puca, bit će dana* napisao je Petar Preradović za prvi broj *Zore dalmatinske* koji je objavljen u Zadru 1844. godine.

imenovani iz redova članova udruga Croatian Cultural and Benevolent Society, Yugoslav Club, Czechoslovak Association te uz podršku tadašnjih konzula Jugoslavije i Čehoslovačke (*The United Front*, 1942, br. 1, 3). Novine imaju podnasov *Slavensko Jedinstvo: Bulletin of the Slavonic Council*. Nakon povlačenja poljskih i ruskih predstavnika, a kasnije i čehoslovačke udruge, Slavonic Council postaje All Slavs Union, jugoslavenski orijentirano tijelo u kojem je dominiralo društvo Croatian Cultural and Benevolent Society (Trlin, 1979: 170). Tekstovi su bili pretežno na engleskom jeziku, a ponekad na hrvatskom, srpskom i vrlo rijetko na ruskom jeziku.

Sadržajno su tekstovi bili politički obojeni. Prvi broj započinje proglasom na dvije stranice na engleskom jeziku koji je u istom broju ponavljen i na hrvatski jezik. Početak proglasa glasi: „Braćo i sestre Slaveni! Svih narodnosti slavenskih država! Slavensko Vijeće sa ciljem da ostvari ujedinjeni Front od svih Slavena potomaka od slavena i stanućih od Slavenskih Država u Novoj Zelandiji, protiv Njemačke skotne Zvijeri općenito preko naših presvetih Domovina ima historičku poslanicu za Vas...” (*The United Front*, 1942, br. 1, 14). Jezik kojim se piše naziva se jugoslovenskim („preneseno iz Engleskog u Jugoslovenski”). U kontekstu južnoslavenskih naroda spominju se i Hrvati, npr. u tekstu na engleskom u prvom broju (*The United Front*, 1942, br. 1, 16) i u drugom broju (*The United Front*, 1942, br. 2, 18–19). Iako u svakom broju dominira engleski jezik uz poneki kraći tekst na hrvatskom, s vremenom se pojavljuju i tekstovi na srpskom jeziku, ali i oni na engleskom koji veličaju četnički pokret, npr. tekst o Draži Mihailoviću u broju 16 (*The United Front*, 1942, br. 16, 8–9).

Ostale serijske publikacije

Posebno su zanimljivi naslovi za koje je poznato da su izlazili, a niti jedan primjerak nije sačuvan ili su sačuvani u fragmentima. Ranije su spomenuti *Danica*, *Hrvatska trublja*, *Hrvatsko glasilo* i *Glas istine* koji su izlazili krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a o kojima doznajemo iz sačuvanih primjeraka *Bratske sloge* i *Napretka*.

Novine *Sloga* izlazile su, prema Jelichu i Trlinu (1997), u Aucklandu 1912. i 1913. godine. U Jelichovoj ostavštini, koja se čuva u Dalmatinskom kulturnom društvu u Aucklandu, pronašli smo samo jednu fotokopiranu stranicu iz broja 19 od 18. listopada 1912. godine. Nije isključeno da u arhivu društva postoji i cjeloviti broj (Jelich, 2008). Novine imaju paralelni naslov na engleskom (*Concord*), a podnaslov je *Nezavisno glasilo za interese hrvatsko-slavenskoga naroda u Novoj Zelandi*. Urednik novina bio je Tony Suvaljko, koji je 1910. godine prestao objavljivati *Glas istine*. Prvi članak u ovom sačuvanom broju bavi se temom *Glasa istine* koji se ugasio i problemom *Sloge* koja će se ugasiti, kako se tvrdi, zbog malog broja pretplatnika i zbog „narodnog nemara”: „Da smo mogli dobiti bar 300 predplatnika, bili bi se držali... da je ikoliko narod drugačiji, to između cijeloga broja smo mogli

lasno imati” (*Sloga*, 1912, br. 19). Iz teksta s te jedine dostupne nam stranice jasno je da uredništvo *Sloge* (kao ni uredništvo *Glasa istine*) nije bilo u dobrim odnosima s tadašnjim austrijskim konzulom, za razliku od uredništva *Bratske sloge*.

Za novine *Novi svijet* Jelicich i Trlin bilježe podatak da je vlasnik i urednik bio ponovno Mathew Ferri koji je uređivao *Bratsku slogu* i *Napredak* (Jelicich i Trlin, 1997: 110). Čizmić tvrdi da je uz Ferrija urednik bio i George Leon Scansie, bivši urednik *Zore* (Čizmić, 1981: 99). U novozelandskom arhivu čuvaju se dva dokumenta o registraciji novina *Novi svijet* iz 1919. godine.⁸ Dio fotokopije naslovne stranice broja 2 iz prvog godišta objavljenog 17. lipnja 1919. godine čuva se u arhivu Dalmatinskoga kulturnog društva u Aucklandu. Na primjerku je naveden paralelni naslov na engleskom jeziku, *New World* (*Novi svijet*, 1919, br. 2). Tekst je na hrvatskom jeziku, ali djelomično i na engleskom (tekstovi preneseni iz engleskih novina). U novozelandskoj nacionalnoj knjižnici u Wellingtonu na mikrofilmu dostupan je jedan broj koji Jelicich i Trlin ne spominju, a nosi samo engleski naslov *New World*. Broj je objavljen kao broj 5 prvoga godišta 8. studenog 1919. godine. Tekst je isključivo na engleskom jeziku, a uvidom u primjerak nije moguće pronaći podatak o uredniku (*New World*, 1919, br. 5). Broj ima četiri stranice i moguće je da je nastavak *Novog svijeta* koji je možda, iz političkih razloga, morao početi izlaziti na engleskom jeziku.

Hrvatska božićna knjižnica za kratke informacije sa koledarom publikacija je koja je objavljena krajem 1914. godine i sadrži kalendar za 1915. godinu, reklame, jednu pjesmu i nekoliko tekstova sa statističkim podacima (podaci iz popisa stanovništva, podaci o broju vojnika iz pojedinih država koje sudjeluju u ratu i dr.). To je prigodno izdanje uredništva *Zore*. U ranijim se radovima spominje kao knjiga, no uvrstili smo ju u popis serijskih publikacija zato što se iz uvodnika G. L. Scansiea jasno daje do znanja da je namjera takav kalendar objavljivati svake godine uoči Božića: „Dao Bog da se kroz god. 1915 bolje organiziramo, te da nam bude moguće, koncem dojučer godine izdati knjižicu sa mnogo više informacija” (Scansie, 1914). Međutim, ne postoji podatak da je ikada kasnije objavljen novi broj. Primjerak je dostupan na mikrofilmu u knjižnici muzeja Auckland War Memorial, a tekst je na hrvatskom jeziku.

Novine *Jedinstvo*, s podnaslovom *Glasiilo Slavenskog Odbora za Pomoć S. Rusije za slogu i jedinstvo Slavenskog noroda* izlazile su 1942. godine u Aucklandu. Prema Jelicichu i Trlinu, urednik je bio Joseph Alach. U arhivi Dalmatinskoga kulturnog društva pronađen je fragment broja objavljenog 7. kolovoza 1942., a postoji mogućnost da se na istom mjestu čuva još jedan broj.⁹

⁸ Zapis R25833706 i zapis R25833719 u Arhivu Novoga Zelanda (Archives New Zealand).

⁹ Prema Jelicichu i Trlinu (1997: 111) dva su primjerka bila u posjedu S. A. Jelicicha, čija je ostavština kasnije predana Dalmatinskom kulturnom društvu.

Novine *Slavenski glasnik* izlazile su u Auckladnu neredovito od 1943. do 1949. godine. U Dalmatinskom kulturnom društvu u Aucklandu dostupna su dva primjerka iz ostavštine S. Jelichica – brojevi iz lipnja i rujna 1943. godine. Podnaslov je *Bulletin of the all Slav Union*, a tekstovi su uglavnom na hrvatskom jeziku (*Slavenski glasnik*, 1943).

Prema Trlinu i Jelichicu (1997), *Vjesnik* je izlazio u Aucklandu neredovito 1946. godine, urednik je bio Joseph Alach i ne zna se za sačuvane primjerke. Međutim, u arhivi Dalmatinskoga kulturnog društva dostupan je fragment naslovne stranice broja 1 iz travnja 1946. godine. Podnaslov je *Mjesečni Casopis Narodnih i Medjunarodnih Dogodjaja: Na Hrvatsko-Srbskom Jeziku*. Navode se ciljevi *Vjesnika*, od kojih su neki: „Propagirati i podupirati svim mogućim sredstvima Narodnu Federativnu Republiku Jugoslaviju i ujedinjeni fornt... Potpomagati ko-oparaciju Svih Slavena u N.Z. i sirom svijeta... Nastaviti borbu protiv fasizma...” (*Vjesnik*, 1946, br. 1).

Komunikacija u 21. stoljeću: elektroničke publikacije i društvene mreže

Kao što je vidljivo iz bibliografije u prilogu, postoji velika praznina u objavljivanju serijskih publikacija od 1946. godine pa sve do početka 21. stoljeća. Razlog je prvenstveno vremenski tijek zbog kojeg se pojavljuju druge i treće generacije doseljenika koje dobro znaju engleski jezik, ali i promjena strukture doseljenika koji s vremenom postaju obrazovaniji, da bi krajem 20. i početkom 21. stoljeća novi useljenici većinom bile osobe koje već i prije dolaska govore engleski jezik. Zbog svega toga i dvije serijske publikacije, koje se povremeno objavljuju u 21. stoljeću (uglavnom u elektroničkom obliku), uglavnom su na engleskom jeziku i donose informacije gotovo isključivo vezane uz rad društava koja ih objavljuju (publikacije pod brojevima 15 i 16 u bibliografiji u prilogu). Globalni način komunikacije znatno se izmijenio pa je svijet neusporedivo bolje informacijski povezan nego što je bio prije stotinu ili više godina. Informacijske su se potrebe Hrvata u Novom Zelandu promijenile, kao što se promijenio i jezik komunikacije. Osim publikacija naznačenih u bibliografiji, u 21. stoljeću Hrvati u Novom Zelandu koriste i komunikaciju putem društvenih mreža (ponajviše Facebooka) i elektroničke pošte (*mailing* lista). Prema podacima s početka 2019. godine, postoji devet aktivnih grupa ili stranica na Facebooku kojih su administratori Hrvati i čiji je sadržaj povezan s hrvatskom zajednicom u Novom Zelandu¹⁰ (Krtalić i Hebrang Grgić, 2019). Objave i rasprave na društvenim mrežama najčešće su povezane s aktivnostima društava koja administri-

¹⁰ Primjerice Facebook grupe *Canterbury Croatian Society* i *Croatian Cultural Society of NZ Inc.* ili Facebook stranice *Dargaville Dalmatian Club* i *Dalmatinsko Kulturno Društvo*.

raju pojedine stranice ili grupe. Od te prakse izdvaja se Facebook grupa *Pioneer Dalmatian Settlers of the Far North* (2019) autorice koja istražuje povijest Hrvata u Novom Zelandu i objavljuje knjige o toj temi. U toj je grupi ostvarena najveća interakcija i uglavnom se raspravlja o pojedinim obiteljima, dijele se fotografije, sjećanja i priče iz prošlosti. Ista je autorica u studenom 2019. godine pokrenula još jednu sličnu grupu kojoj su tema Hrvati na jednom manjem zemljopisnom području (*Awanui Matters*, 2019). Korisnici tih stranica uglavnom su Hrvati i osobe hrvatskog porijekla koje su zainteresirane za rad hrvatskih udruga u Novom Zelandu i/ili za proučavanje povijesti Hrvata (a posebno svojih obitelji) u Novom Zelandu. Poneke stranice i grupe imaju mali broj članova, a analiza triju grupa s najvećim brojem članova pokazala je da je interakcija u posljednja tri mjeseca 2018. godine bila uglavnom na engleskom jeziku – na hrvatskom jeziku bile su 4 od 158 objava te 17 od 538 komentara (Krtalić i Hebrang Grgić, 2019). Osim na Facebooku, hrvatske udruge i pojedinci s Novog Zelanda aktivni su i na Instagramu, ali u manjoj mjeri.

Prije stotinu godina Hrvate su zanimale informacije o tržištu, o novozelandskim zakonima, o događajima u zemlji i u svijetu. Danas oni do tih informacija dolaze u drugim medijima pa im nisu potrebne novine, pogotovo ne na hrvatskom jeziku koji većina niti ne razumije. Prema tome, tijekom jednog stoljeća dogodila se potpuna promjena u modelu prenošenja i primanja informacija te u informacijskim potrebama Hrvata (ili osoba hrvatskog porijekla) u Novom Zelandu – novine na hrvatskom jeziku nisu im potrebne, međusobna komunikacija odvija se na engleskom jeziku, a sve informacije dostupne su na internetu.

Bez obzira na to, usporedimo li sadržaj koji je objavljivan u starim novinama, poput *Bratske sloge* ili *Napretka*, sa sadržajem koji se objavljuje na društvenim mrežama, možemo pronaći i neke sličnosti. Primjerice, u novinama se nekada poimence zahvaljivalo novim pretplatnicima, a na društvenim se mrežama poimence zahvaljuje novim pratiteljima. Vijesti o smrti uglednih članova hrvatske zajednice objavljivale su se i u starim novinama, a objavljuju se i na društvenim mrežama. Oglasi za knjige također su se objavljivali nekada kao što se objavljuju i danas, s razlikom da su se nekada reklamirale knjige na hrvatskom jeziku, a danas knjige koje se bave Hrvatima, ali na engleskom jeziku. Oglasi za učenje engleskog jezika mogli su se pronaći u starim novinama, a na Facebooku se dijele poveznice na aplikacije ili *online* tečajeve hrvatskog jezika (Novine i Facebook, 2018).

Zbog takve situacije možemo zaključiti da je bibliografija serijskih publikacija koje su objavljivali ili objavljuju Hrvati u Novom Zelandu konačna. Naravno da postoji mogućnost pojavljivanja novih naslova, to nikako ne možemo isključiti, ali nije za očekivati da će njihov broj biti velik. Komunikacija se polako premjestila na društvene mreže i moguće je da će u budućnosti prijeći s Facebooka na Instagram ili neku treću mrežu, ali malo je vjerojatno da će se pokretati nove serijske publikacije, bilo u tiskanom, bilo u elektroničkom obliku.

Knjige Hrvata u Novom Zelandu

O ranim pokušajima izdavanja knjiga na hrvatskom jeziku znamo vrlo malo, a niti noviji naslovi nisu do sada nigdje popisani. Ne čuvaju se sve knjige u knjižnicama niti su dostupne u arhivima društava, već postoji velika vjerojatnost da se čuvaju u privatnim zbirrkama. Stoga predstoji izrada bibliografije knjiga Hrvata u Novom Zelandu. Posao oko prikupljanja podataka za takvu bibliografiju zahtijevat će terensko istraživanje i izravne kontakte s hrvatskom zajednicom. Preliminarnim istraživanjima uočeni su poneki oglasi u starim novinama. Tako, primjerice, u broju 4 *Bratske sloge* stoji kratka vijest: „Za imati Slovnicu i Rječnik Hrvatsko Englezkog jezika pošaljete na Uredništvo imena, da budemo se znati vladati koliko moramo da tiskamo”. Nije poznato jesu li te publikacije ikada objavljene. U drugom broju *Napretka* objavljen je oglas: „Krasne pjesmarice sa 10 različitih slika spjevane od Nove Zelande domovini mogu se dobiti kod Mate Stule, adresa: ...” (*Napredak*, 1906, br. 2). U *Napretku* se često ponavlja oglas za knjigu *Čovjek, njegov život i zdravlje* autora dr. Collinsa. Knjiga je prevedena na hrvatski jezik, ima preko 300 stranica, a ukrašena je s „200 slika u crnilu i bojama, osim toga pridodana je jedna velika slika u bojama koja se daje raztaviti a prikazuje sve unutarnje ustroje ljudskoga tijela” (*Napredak*, 1907, br. 31). Kratka reklama za pjesmaricu *Jugoslaven* objavljena je u broju 5 iz 1919. godine novina *New World* – kompozitor je Ante J. Pucar, a pjesmaricu je moguće nabaviti kod kompozitora ili kod g. Bokticha (navode se adrese) (*New World*, 1919, br. 5).

Kasnije su se pojavili hrvatski autori koji su pisali na hrvatskom jeziku. Uglavnom je to bila poezija i proza tematski vezana uz domovinu. Među najstarijim su zabilježenim naslovima knjiga Mate Štule *Od Novi Zeland domovini* objavljena u autorovoj nakladi u Aucklandu 1906. godine, zatim knjiga Ante Kosovića *Dalmatinac iz tudjine* koja je nakladom autora objavljena u Splitu 1908. godine te knjiga Ante Pucara-Ribičića *Pjesme sa Pacifika*, objavljena također u autorovoj nakladi u Aucklandu 1915. godine. Od ranih knjiga značajna je i urednička knjiga nekadašnjeg urednika *Zore*, Georgea Scansiea, *The fight for freedom of the Jugoslavs* koja je objavljena 1919. godine u Aucklandu.¹¹

Amelia Bastitich, Slavko Žarnić i Frank Pervan neki su kasniji autori poezije i proze hrvatskog porijekla. U kasnijim razdobljima bilo je i znanstvenika i istraživača hrvatskog porijekla koji su se bavili proučavanjem hrvatskih iseljenika (npr. Kaye Dragicevich, Stephen Jelichich, Ante Klarić), a neki su na tu temu obranili i disertacije (npr. Andrew Trlin, Senka Božić-Vrbančić). Budući da danas u Novom Zelandu

¹¹ U br. 2 *Novog svijeta* iz lipnja 1919. godine daje se prikaz te knjige, a Scansie se navodi kao autor. Najavljuje se i nova knjiga istog autora na engleskom jeziku o položaju Hrvata u Novom Zelandu, ali nije poznato je li ona objavljena (*Novi svijet*, 1919, br. 2).

živi veliki broj stanovnika hrvatskog porijekla u trećoj, četvrtoj ili čak petoj generaciji, oni rijetko pišu na hrvatskom jeziku jer ga uglavnom ne govore. Poneke autore teško je identificirati kao osobe hrvatskog porijekla budući da često imaju nehrvatsko ime i prezime (npr. Anna Roberts). To je još jedan razlog zbog kojeg se u istraživanjima prilikom izrade bibliografije knjiga novozelandskih Hrvata treba surađivati s hrvatskom zajednicom u Novom Zelandu. Bibliografija knjiga bit će selektivna i trebat će utvrditi precizne kriterije – primjerice, hoće li se uključivati brošure, hoće li se uključivati knjige koje tematski obuhvaćaju hrvatske iseljenike u Novom Zelandu iako autori nisu Hrvati, hoće li se uključivati uredničke knjige, ili knjige u kojima su samo poneka poglavlja napisali hrvatski autori? Hoće li se uključiti samo one knjige koje su objavljene u Novom Zelandu? Osim toga, hoće li se raditi iznimke? Primjerice, ako se odluči ne popisivati uredničke knjige, hoće li se ipak uključiti one uredničke knjige koje su izuzetno bitne za izučavanje povijesti Hrvata u Novom Zelandu? Hoće li se u bibliografiju uključivati disertacije koje nisu publicirane, ali su od važnosti za temu? To su samo neka pitanja i nedoumice koje treba jasno razriješiti prije početka izrade same bibliografije.

Zaključak: modeli komunikacije kroz povijest

Tijekom više od stotinu godina hrvatske prisutnosti u Novom Zelandu mijenjala se društvena i politička situacija te broj i struktura hrvatskih doseljenika. Mijenjao se način društvene formalne i neformalne organizacije, jezik komunikacije, informacijske potrebe pa se zbog toga mijenjao i model komunikacije unutar hrvatske zajednice. Moguće je identificirati tri modela komunikacije novozelandskih Hrvata.

Prvi komunikacijski model podrazumijeva usmenu komunikaciju i neformalno društveno okupljanje. Razvio se u razdoblju ranog useljavanja u drugoj polovici 19. stoljeća kada u Novi Zeland iz Hrvatske stižu uglavnom pojedinačni ekonomsko-politički imigranti – oni dolaze najčešće neorganizirano, ne dovode obitelji, neobrazovani su i prihvaćaju najteže poslove, a nerijetko se, nakon što se domognu ciljane zarade, vraćaju u domovinu. Rani hrvatski imigranti žive uglavnom u zatvorenim zajednicama na poljima gdje kopaju smolu drva kauri, neformalno se okupljaju, njeguju usmenu predaju i ne govore engleski jezik.

Drugi komunikacijski model podrazumijeva komunikaciju putem tiska (uglavnom novina, ali i knjiga) i moguće ga je podijeliti u dvije faze – ranu (do kraja Prvoga svjetskog rata) i kasnu (do kraja 20. stoljeća, a zapravo do kraja Drugoga svjetskog rata jer je posljednji zabilježeni naslov iz 20. stoljeća izlazio 1946. godine). U ranoj fazi, zbog nepovoljnog položaja useljenika i zbog nepoznavanja engleskog jezika, Hrvati postaju svjesni važnosti formalnog društvenog organiziranja i formalne komunikacije radi zadovoljavanja specifičnih informacijskih potreba. U to se vrijeme broj hrvatskih useljenika povećao, započela je lančana imigracija, većina uselje-

nika i dalje radi teške poslove, ali pojavljuju se, iako još uvijek u malom broju, obrazovaniji useljenici. Oni će biti uključeni u pokretanje prvih novina. U ranoj fazi objavljeno je deset naslova novina s različitom učestalošću i dužinom objavljivanja. Zajedničko im je da su tekstovi na hrvatskom jeziku i da imaju financijske poteškoće zbog malog broja pretplatnika. Niti u kasnijoj, drugoj fazi tiskane komunikacije putem novina, situacija nije znatno bolja. U toj fazi izlaze svega četiri naslova novina i to svi 1940-ih godina. Te novine izlaze uglavnom na engleskom jeziku što ukazuje na dvije bitne činjenice – novozelandska politika prema useljenicima nije gledala dobronamjerno na objavljivanje na neengleskom jeziku, ali i hrvatski useljenici nisu više bili neobrazovani, već su razumjeli engleski jezik. Nisu više radili na poljima kauri smole, većina ih je imala farme ili je živjela u gradovima. Od kraja 1940-ih godina pa do kraja stoljeća nije zabilježen niti jedan naslov serijske publikacije. Očito je da su novine i časopisi na engleskom jeziku u tom razdoblju zadovoljavale informacijske potrebe hrvatskih useljenika. U toj fazi jača komunikacija putem knjiga – objavljuju se knjige hrvatskih autora na engleskom, ali i na hrvatskom jeziku. Detaljnije istraživanje takvih knjiga tek treba provesti.

Treći komunikacijski model odvija se u elektroničkoj sredini u 21. stoljeću. Od serijskih publikacija postoje samo dva naslova koji su zapravo vrlo kratki bilteni dviju udruga i donose uglavnom vijesti o aktivnostima tih društava. Komunikacija se odvija gotovo isključivo na engleskom jeziku. Pojavljuje se i novi način komunikacije putem društvenih mreža. Objave na društvenim mrežama mogu biti dostupne svima ili ograničene samo na članove grupa. U prvom su slučaju objave javne pa su bliske tradicionalnim publikacijama, dok u drugom slučaju nisu javne. Komunikacija društvenim mrežama svodi se na kratke obavijesti i na interakciju koja je uglavnom na engleskom jeziku, a sadržaj je također vezan uz aktivnosti raznih udruga.

Zajednička je karakteristika sva tri modela prilagodba i prepoznavanje informacijskih potreba hrvatske iseljeničke zajednice. S obzirom na to da se u novije vrijeme općenito podiže svijest o važnosti multikulturalnosti i raznolikosti, za očekivati je da će hrvatske udruge u Novom Zelandu nastaviti djelovati, održavat će hrvatsku tradiciju i kulturu, organizirati tečajeve hrvatskog jezika, ali nije za očekivati da će hrvatski jezik ikada više postati osnovni jezik njihove međusobne komunikacije. Zbog toga nije za očekivati niti da će se pokretati novine na hrvatskom jeziku, a vjerojatno će se i knjige hrvatskih autora uglavnom objavljivati na engleskom jeziku. Isto će tako i komunikacija putem društvenih mreža biti na engleskom jeziku. Ipak, teme povezane s Hrvatskom i dalje će ostati zanimljive pa će stoga biti zastupljene i u knjigama i u objavama na društvenim mrežama.

Zbog duge povijesti hrvatske zajednice u Novome Zelandu, a maloga teritorijalnog obuhvata, bilo je moguće napraviti ovakvu analizu koja je ukazala na dinamiku razvoja zajednice kroz načine njihove međusobne komunikacije. Ta je dinamika rezultirala promjenama informacijskih potreba i modela komuniciranja. Za slične

analize drugih zemljopisnih područja na kojima žive Hrvati trebat će još više temeljitih i sveobuhvatnih istraživanja.

LITERATURA

- Banović, B. (1988) "Prvi pokušaj društvenog okupljanja doseljenika iz Hrvatske na Novom Zelandu", *Migracijske teme*, 4 (1–2), 195–200.
- Bezić Filipović, B. (2006) *Susret svjetova 2: Hrvatska – Novi Zeland*. Split: Naklada Bošković.
- Božić-Vrbančić, S. (2018) *Tarara : Maori i Hrvati na Novom Zelandu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Čizmić, I. (1981) *Iz Dalmacije u Novi Zeland: povijest jugoslavenske naseobine na Novom Zelandu*. Zagreb: Globus; Matica iseljenika Hrvatske.
- Hanž, B. i D. Salaj-Pušić (ur.) (1993) *Hrvatski iseljenički tisak : katalog serijskih publikacija*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka
- Hebrang Grgić, I. i A. Barbarić (2019) "Metodologija prikupljanja podataka i izrade retrospektivne bibliografije iseljeničkog tiska", *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 62 (1), 29–48. doi 10.30754/vbh.62.1.744.
- ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis* (2014) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Jelicich, S. A. (2008) *From distant villages: the lives and times of Croatian settlers in New Zealand: 1858-1958*. Auckland: Pharos Publications Limited.
- Jelicich, S. A. i A. D. Trlin (2000) "Hrvatska tiskana riječ na Novom Zelandu", 108–114. U: T. Tarle i I. Žanić (ur.): *Hrvatska: Australija i Novi Zeland: povijesni i kulturni odnosi = Croatia: Australia & New Zealand: historical and cultural relations*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.
- Krtalić, M. i I. Hebrang Grgić (2019) "Cultural societies and information needs: Croats in New Zealand", *Global Knowledge, Memory and Communication*, 68 (6), 652–673. doi 10.1108/GKMC-02-2019-0017.
- Scansie, G. L. (1914) "Uvodnik", *Hrvatska božićna knjižnica za kratke informacije sa koledarom*, 1, 3.
- Scansie, G. L. (1919) *The fight for freedom of the Yugoslavs*. Auckland.
- Trlin, A. D. (1979) *Now respected, once despised: Yugoslavs in New Zealand*. Palmerston North, N.Z.: Dunmore Press.
- Trupinić, D. (2009) *New Zealand Croatian immigrant press 1899-1916: quantitative and qualitative study of the content*. Berlin: Lambert Academic Publishing.
- Verona, E. (1983–1986) *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Internetski izvori

- Awanui Matters* (2019) Facebook group. <https://www.facebook.com/groups/796837727440888>.
- Bibliografija serijskih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske: Novi Zeland* (2020) HIT – Hrvatski iseljenički tisak. Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://hit.koha.rot13.org/cgi-bin/koha/opac-shelves.pl?op=view&shelfnumber=2&sortfield=title>.
- HIT – Hrvatski iseljenički tisak* (2018) Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://hit.ffzg.unizg.hr/>.
- Jelicich, S. A. i A. D. Trlin (1997) “Croatian”. U: :P. Griffith, K. Maslen i R. Harvey (ur.): *Book [and] print in New Zealand: a guide to print culture in Aotearoa*. Wellington: Victoria University Press. http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-GriBook-_div3-N13D3D.html.
- Matica (2017) *Kako je hrvatski list oduševio Hrvate u Americi. Ipak, zaustavilo ga je nešto neočekivano*, Mojahrvatska.vecernji.hr. <https://mojahrvatska.vecernji.hr/price/nikola-police-napredak-novine-new-york-juraj-skrivanic-1210192>.
- Nakladnička djelatnost Hrvata u iseljeništvu: Australija i Novi Zeland* (2018) HIT – Hrvatski iseljenički tisak. Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. https://hit.ffzg.unizg.hr/au_nz/.
- Novine i Facebook* (2018) HIT - Hrvatski iseljenički tisak. Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. https://hit.ffzg.unizg.hr/au_nz/odabrane-novine/novine-i-facebook/.
- Pioneer Dalmatian Settlers of the Far North* (2019) Facebook group. <https://www.facebook.com/groups/525182714233477>.

Novine

- Bratska sloga*, 1899, 1, <https://hit.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2018/12/BratskaSloga-1-4.pdf>.
- Bratska sloga*, 1899, 2, <https://hit.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2018/12/BratskaSloga-5-8.pdf>.
- Bratska sloga*, 1899, 4.
- Napredak*, 1906, 1.
- Napredak*, 1906, 2.
- Napredak*, 1907, 31.
- Napredak*, 1907, 8.
- Napredak*, 1908, 20.

Napredak, 1908, 5.
Napredak, 1909, 7.
New World, 1919, 5.
Novi svijet, 1919, 2.
Pučki list, 1895, 17.
Pučki list, 1903, 2.
Slavenski glasnik, 1943.
Sloga, 1912, 19.
The United Front, 1942, 2.
The United Front, 1942, 1.
The United Front, 1942, 16.
Vjesnik, 1946, 1.
Zora, 1913, 1.
Zora, 1913, 12.
Zora, 1916, 3.

Prilog

Bibliografija hrvatskih serijskih publikacija objavljivanih u Novom Zelandu¹²
Bratska sloga / *Brotherly unity* [urednik Antun Bulat] ; [pomoćnik [urednika] Matthew Ferri]. - [Auckland] : [Antun Bulat] : 1899-1899.
Danica / *Morning star* [urednici Ivan Segetin, Ivan Pavlinovich] ; [podurednik Baldo Marusich]. - [Auckland] : [Ivan Segetin] : [Ivan Pavlinovich] : [Baldo Marusich], [1899]-[1899].
Hrvatsko glasilo / *Croatian herald* [urednik Petar Luksic]. - [Auckland] : [Petar Luksic], [1903]-[1903].
Napredak / *Progress* [odgovorni urednik M. [Matthew] A. Ferri]. - Auckland : British and Austrian Newspaper Co., 1906-1909.
Hrvatsko trubilo / *Croatian bugle* Hrvatska trublja Hrvatska truba [urednik Anton Sulenta]. - [Kaitaia] : [s. n.], [1908]-[1908?].
Glas istine / *The voice of truth* [urednici Tony Suvaljko i Grgo Ravlich]. - [Dargaville] : [Tony Suvaljko] : [Grgo Ravlich], [1908]-[1910].

¹² Prema bibliografiji izrađenoj u sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak (hit.ffzg.unizg.hr) i dostupnoj 2019. godine na <https://hit.koha.rot13.org/cgi-bin/koha/opac-shelves.pl?op=view&shelfnumber=2&sortfield=title>.

Postoji mogućnost nadopunjavanja bibliografije u slučaju pronalaska ili početka objavljivanja novih serijskih publikacija.

- Sloga / Unity* [urednik Tony Suvaljko]. - [Auckland] : [Tony Suvaljko], [1912]-[1913].
- Zora / Dawn* [urednici G. [George] L. [Leon] Scansie, Bartul Mihaljevich, Andrew Frankovich i John Petricevich]. - [Auckland] : [Croatian Publishing Co. Ltd], 1913-[1917?].
- Hrvatska božićna knjižica za kratke informacije sa koledarom : za godinu 1915 /* [urednik G. [George] L. [Leon] Scansie]. - Auckland : Hrvatskog tiskovnog društva Ogr., 1914-[191-].
- Novi svijet / New world* [editor Matthew Ferri]. - [Auckland] : [Matthew Ferri], [1919]-[1919?].
- Jedinstvo : glasilo Slavenkog odbora za pomoć S. Rusije za slogu i jedinstvo slavenskog noroda / Unity* [urednik Joseph Alach]. - Auckland : Slavenski odbor za pomoć S. Rusiji za slogu i jedinstvo slavenskog noroda = Slavonic Aid to Russia Committe, [1942]-[1942?].
- The united front : bulletin of the Slavonic Council /* [editor Bohuslav Pospisil]. - [Auckland] : [Slavonic Council], [1942]-[1943].
- Slavenski glasnik : bulletin of the All Slavs Union. Slav herald* - [Auckland] : [All Slav Union], [1943]-[1949].
- Vjesnik : mjesečni casopis narodnih i međunarodnih događaja : na hrvatsko-srbskom jeziku / Messenger* [urednik Joseph Alach]. - [Auckland] : [Joseph Alach], 1946-1946.
- Newsletter / Society newsletter Croatian Cultural Society Of New Zealand (Inc) = Hrvatsko kulturno društvo ;* [editors] Frank Kumerich, Katica Katich. - Edmonton, Waitakere : Croatian Cultural Society on NZ Inc., [20--?]-.
- Novosti / Newsletter Dalmatinsko kulturno društvo = Dalmatian Cultural Society Inc.* - Auckland : Dalmatian Cultural Society Inc., [20--?]-.

Communication Models of Croatian Immigrants in New Zealand: From Oral Communication to Social Networking Sites

Ivana Hebrang Grgić
Ana Barbarić

SUMMARY

Croatian emigrants began settling in New Zealand in the second half of the 19th century. Oral communication prevailing at the time was limited to a small number of participants. The launch of the first newspaper in Croatian in 1899 marked the first step towards written communication. The subsequent emergence of new titles indicated that Croatian emigrants wanted information in Croatian. Based on the copies found in New Zealand libraries and archives, the paper describes the newspapers published from the 19th to the 21st century, as well as some social networking sites. The conclusion discusses the change of communication models and its connection with the social and historical context. The appendix contains bibliography which features all newspapers published by Croats in New Zealand.

Keywords: New Zealand, Croats, newspapers, immigrant press, bibliography